

Kring tyrannigränsen

Att den svenska socialdemokratien ända fram till 1960-talets slut hade betydande framgång kan i främsta rummet ha berott på dess kloka och respektingivande ledare. Men det berodde också, skriver professor Stig Strömholm, på den ned-ärvda disciplin, som utmärkte det svenska samhället i dess helhet och på den lojala svenska ämbetsmannakårens medverkan. Samsförståndspolitikens dagar är numera förbi. De socialdemokratiska ledarna har sedan 1966 års valnederlag genom ingripanden på alla tänkbara samhällsområden lyckats skapa en känsla av främlingskap hos stora delar av dem som förr lojalt accepterade och genomförde deras beslut, även om de många gånger betvivlade visdomen i dem. Nu utövar socialdemokraterna makten på ett nytt sätt: de tar ingen hänsyn till ens expertkritik, de redovisar inte skäl, de handlar farligt nära vad av gammalt kallats tyrannigränsen. Den senaste tidens konflikter har utmärkts av att regeringen, som gärna förhandlar med skolbarn och straffångar, ignorerar sina egna kvalificerade medarbetares organisationer. Den pälmeska regimen har sått hat ur breda skäppor, och det är svårt att föreställa sig att denna sådd skall ge god skörd, skriver författaren.

När svensk socialdemokrati under årtiondena kring sekelskiftet beslöt sig för att slå in på »revisionismens» slingrande väg och att följa den lojalt, avstående från slakt, våld och proletariats diktatur, var det en utomordentligt svårvandrad väg som man med öppna ögon beträdde. Till valet bidrog, som förmodligen alltid i dylika fall, en försvarlig dos slumpmässiga, taktiska och personella förhållanden. Det finns vittnesbörd i memoarlitteraturen om att Hjalmar Branting så sent som under det första världskriget uttalat pessimistiska bedömningar om en revolutionär aktions möjlighet till framgång. De ursprungliga motiven må ha varit vilka som helst; ställningstagandet blev en trossats – det blir gärna så när tunga rörelser funnit sin riktning – och det finns ingen anledning tvivla om dess uppriktighet. Till avgörandet medverkade säkert det starka liberala inflytande som länge fanns inom socialdemokratin och som förstärktes inte minst genom rörelsens behov av liberalt stöd i politiken.

En annan medverkande faktor var sannolikt också det förhållandet att den arbetarklass, som utgjorde rörelsens kärntrupp, med vissa lokala om också betydelsefulla undantag inte utgjorde det myller av anonym och sedan generationer hemlös och relationslös kanonmat som kontinental socialism hade att spela med. Få grupper torde ha varit mer än någon mansålder avlägsna från en lantlig eller småborgerlig värld, där offentliga och gemensamma ärenden ännu dryftats och beslutats åtminstone inom hörhåll även för de fattiga i

andra former än över barrikader och bajonetter. Inte heller överheten var i detta försvunna, ännu ej urbaniserade Sverige en avlägsen maktapparat med kasernerad militär som yttersta känslspröt mot »folket». Bortsett från några få storstäder och industridistrikt fanns ett nät av samarbets- och samrådskanaler och en reell gemenskap som sträckte sig långt ut och långt ned i befolkningen.

Socialdemokratins val av väg tillhör med stor sannolikhet dem som de flesta svenskar har anledning att känna den allra djupaste tacksamhet för. Det förekommer visserligen alltjämt bland rörelsens dogmatiker sådana som frågar sig om det var riktigt handlat. Tror man helhjärtat att alla de socialistiska punkter som fanns i partiprogrammet redan då och vilkas förverkligande uppskjutits i samhällsfridens intresse skulle ha gjort ett stort flertal tillvaro bättre med omedelbar verkan, är det kanske för den som tror sig kunna åsätta olika intressen, bland vilka människoliv, deras sanna värde, en rimlig problematik att fråga sig om man inte på dessa punkter upppoffrat en eller ett par generationer av detta flertal för att undvika de oberäknliga skadeverkningarna av en öppen och blodig samhällsstrid. Men denna heta tro är lyckligtvis sällsynt, och pretentionen att kunna rätt mäta de motstående intressena är till all lycka än mindre vanlig.

Hur fortsättningen blev

Hur gick det då? I denna allmänna form är det en metafysisk fråga, eftersom det

inte finns något verifierbart svar. Men formulerar man ett par definierbara kriterier med öppen blick för deras godtycklighet och väljer man en bestämd tidpunkt, kan man åtminstone svara provisoriskt. Betraktas samhällsfriden som ett värde i sig, och nyttjar man i övrigt som mätare rörelsens första efterkrigsprogram – varvid testfrågan tydligen blir i vilken omfattning de realiserats – och väljer man som tidpunkt t ex 1950-talets mitt, förefaller det berättigat att påstå, att det gick oväntat bra. En ung intresserad men politiskt odeciderad betraktare av svensk samhällsutveckling vid denna tid levde tämligen oberoende av ursprung och grundvärderingar i en ljus tro på samförståndets möjligheter, i en djup respekt för socialdemokratins statsmannavisdom, i en god vilja och i en lojalitet, som skulle få en student av idag att häpna över denna fadda idyll – och som gjorde upplevelsen av det utgående 60-talets klimatförändring till en brutal chock.

De flesta generationer brukar numera anse det som en hederssak att finna en egen identitet genom att åsätta sig ett eller annat epitet, helst »förlorad» eller något lika patetiskt. De som nu är mellan 30 och 40 – de första som formades avgörande av »folkförsoningens» allsvenska kaffebord i bersån – kan möjligen betecknas som den »lurade» generationen. En del 60-talsproblem fanns kanske inte än; andra fanns måhända, fast man inte upptäckte dem. Det är inte gott att veta: »problem» finns egentligen aldrig – det finns bara sakförhållanden; problem blir de un-

der analys eller inför handling. Upptäckarären tillkommer andra, de flesta yngre. Rom räddades av gäss som kacklade en natt när fienden smög upp mot Capitolium. Våra kapitolinska gäss stämde upp omkring 1965, och när tillräckligt många väl börjat, stämde hela flocken in vare sig den såg något farligt eller ej; några torde kackla över privata visioner eller hallucinationer. Garnisonen ryckte yrvaken ut och står där än och fryser; van vid humlesurr, fågelsång och dämpat samtal vid det erlanderska kaffebordet i bersån har den ont i huvudet av bullret. De nyktra romarna ärade sina clairvoyanta fjäderfän men satte dem inte att styra över staden; vi har större respekt för visioner.

Före larmet på Capitolium såg det dock ut att gå bra. Socialdemokratins väg förblev mödosam. Den bjöd inte blott på det långa vandrandets möda. Ständigt måste den försvaras mot de snabba lösningarnas lockelser i strid mot vänstergrupper; vid vissa tider och på vissa platser måste den självålagda måttfullheten ha varit utomordentligt svår att försvara. Arbetet krävde och fostrade folk som kunde förena fjärran mål med verklighetssinne, som kunde tala åtminstone svengelska med sina motståndare och mycket klar svenska på sjudande möten med otåliga anhängare, som kunde motstå maktens och välmångans sump. Alla lyckades inte, men förvånande många.

Att det gick så väl beror naturligtvis inte på de goda makternas särskilda omsorg om detta lyckliga land. Ett par gene-

rationer socialdemokratiska ledargarnityr av en kvalitet som för tanken så långt tillbaka som till de bästa konstellationerna av stormaktstidens rådsaristokrati är en förklarande faktor. Men en annan, som förefaller mig mer plausibel varje gång man i enskildheter jämför detta land med de stora europeiska staterna, är det skenbart paradoxala förhållandet att Sverige är så ålderdomligt. Fattigdomen på yttre minnesmärken från äldre tid och rikedomerna på nybyggen, den höga tekniska innovationstakten, den relativt smärtfria första lösningen av vissa annorstädes hopplöst inflammerade samhällsproblem (inflammerade därför att de kom så tidigt och funnits så länge) – allt detta har ingivit oss och andra illusionen av en modernistisk högborg. När Bismarck lämnade det efter 1848 jäsande Tyskland, om vilket han misströstade, besökte han även Sverige och fann det tilltalande framför allt på grund av den hierarkiskt och halvmilitärt disciplinerade levnadsstil han överallt påträffade. Och denna disciplin, en frukt av mer än tre århundradens hårt drivna lutherska totalkonformism, av en fattig men mångförgrenad byråkratis grepp över en ännu fattigare allmog – båda med fattigmans strama dygder – fanns kvar in i vår egen tid och var ett kapital som socialdemokratin drog långa växlar på.

Den självklara spartanska disciplinen, som hundrafemtio års industrialisering, urbanisering, krig och revolter fränt på i resten av Europa, var det cement som höll det svenska samhället samman. Socialde-

mokratin hade förmånen att med sin starka organisation etablera sig i en auktoritativ ledarroll, som århundradenas ämbetsmän, militärer och präster förberett och som murvlar, agitatorer och amerikabrev aldrig helt rätt på. När en ny socialdemokratisk ledargeneration i ljus tro på den otuktade naturvildens dygder och i ivrig ungdomskult hackar på detta disciplinens och de hårda arbetsvanornas samhälleliga cement – som också många andra hackor än de politiska idogt bearbetar – hackar de sannolikt på den egna plattformens fundament. Sker det medvetet, är det ädelt och dåraktigt; sker det omedvetet, är det enbart dåraktigt.

En tredje förklaring till den relativa framgången var byråkratins lojalitet under de årtionden då denna byråkrati knappast innehöll några socialdemokrater. Det är ett ofta påpekat element i svensk utveckling. Det omfattade sannolikt mer än man vanligen inlägger i det. Det var inte endast fråga om självklar laglydnad – disciplin återigen – utan om mer. Socialdemokratien hade lyckats skapa en respekt för sig, sina metoder och syften, som gjorde att även de som med öppna ögon måste säga sig att de för egen del hade allt att förlora på rörelsens framgång tjänade den utan motvilja. Det höll på att växa fram ett samförstånd, som från den öppna kritikens och den politiska prövningens och självprövningens synpunkt möjligen var beklagligt men som var så mycket mer gynnsamt för samhällsfriden och, mer trivialt, arbetsglädjen hos dem som sysslade med konkret samhällsarbete. Man kunde

i enskildheter ogilla de härskandes åtgärder, man kunde oroas, men det skulle ha varit en grotesk och löjlig idé att ta i sin mun ett sådant ord som t ex tyranni.

Tyranni

Tyranni är en gammal term, nu sällan använd annat än i slappt oprecis överförd bemärkelse eller i passionerade karakteriseringar av avlägsna regimer. Icke desto mindre är det ett begrepp som under mycket lång tid – två och ett halvt årtusende – definierats och finputsats av statsrättsliga och politiska tänkare. Detta är inte platsen att presentera deras ståndpunkter och förslag. Någon enhetlighet har man aldrig uppnått i de successiva definitionsförsöken. Ursprungligast kom termen till användning om ett på olagliga vägar och med våld upprätthållet enmansvälde. Men under den fortlöpande, på dåliga erfarenheter mycket rika statsrättsliga analysens gång började man också beakta den lagligt vunna men hänsynslöst utnyttjade makten hos en enda, en minoritet och till slut också en majoritet.

Under epoker då primitivare ekonomiska utbytesformers idéer om skälighet i prestation och motprestation och då naturrättsliga teser om den offentliga maktens skrankor hade ett starkt herravälde över sinnena, var det lättare än idag att uppställa kriterier på tyranni. När idén om samhället som resultatet av ett avtal mellan härskare och behärskade, eller mellan medborgarna inbördes, satt i orubbat bo, drog man också konsekvensen av maktutövningens pervertering i den for-

men att tyrannen ansågs ha brutit fördraget, förverkat anspråken på hörsamhet eller respekt för gjorda åtaganden. Ekon – vilsna ekon, utan den teoretiska grunden – av sådana funderingar återkommer idag i ohörsamhetspropaganda och revolter. Eljest förlorade tyrannibegreppet sin aktualitet och upphörde att studeras seriöst under 1800-talet, då de bakomliggande teoretiska idéerna övergavs och då exempel på tyranni i äldre mening i Europa i varje fall inte stack de lärde i ögonen. Under 1900-talet har de praktiska illustrationerna åter börjat rinna till i god takt; fascism, nationalsocialism och andra former av socialism med varierande tillägg har övertagit de teoretiska monarkernas roll som leverantörer av exempel. Och i deras kölvatten har intresset för tyranniets problem återfötts.

Det är vanskligt, och kanske inte särskilt viktigt, att formulera godtagbara definitioner av vad som är tyranni och vad som inte är det. Slagord har vi nog av. Efter sextio kaotiska år tål vi på en gång oändligt mycket mer och oändligt mycket mindre av våra härskare än de statsrättsliga tänkare som filade på tyrannibegreppet. Den »formella» legaliteten är i stora grupper diskrediterad som prøvosten. Och bedömningen av »reella» förfaranden är högeligen omtvistad. Den vetenskapliga värdenihilismen jävar varje anspråk på slutgiltighet i kriterierna. Den offentliga verksamhetens väldiga ansvällning och intensifiering har framtvingat mer subtila och svårbedömda intresseavvägningar än som förut var nödvändiga.

När en ansedd tysk socialdemokrat, Carlo Schmidt, under intryck av tolv års tyranni sökte precisera sin ståndpunkt i fråga om en uthärdlig stats beskaffenhet, såg han ingen bättre utväg än att uppställa vissa områden på vilka statsmakten – all statsmakt, regering såväl som majoritetsvald lagstiftare – helt enkelt borde frivilligt avstå från att ingripa. Det är i själva verket ett mycket långtgående krav: att trots trosvisshet, bättre vetande och glödande vilja – politik är att vilja – låta handen vila, att trots sin styrka låta de svaga sköta eller missköta sig innanför ett staket som man kunde blåsa omkull. Men denna idé om ett minimum av okränkbar frihetssfär kring de enskilda återkommer i de internationella konventioner om mänskliga minimirättigheter i vilka Europarådet och Förenta Nationerna försökt sammanfatta sina erfarenheter efter eländets år på 1930- och 1940-talen. Och en analys av samhället i sådana termer – vilken benämning man sedan väljer för att beteckna olika förekommande lösningar – förefaller alltså väl värd att göras. Det är intressant att konstatera, att dessa konventioner tydligen i dag anses en smula krävande av regimen. Proposition om antagande av FN-pakten om mänskliga rättigheter beslöts i början av februari 1971. Det är frestande att sluta, att dröjsmålet med att förelägga den för riksdagen beror på att de härskande velat undvika obehagliga jämförelser mellan paktens regler om strejkrätt och den lagstiftning som infördes i början av mars.

Tyrannen, i modern mening, skulle

kunna beskrivas som den där inte respekterar några gränser för sin maktutövning, som trots att han inser motstående intressens tyngd för de drabbade låter dem väga fjäderlätt i sina vågskålar, som främjar sina syften utan måtta, som vet bättre i allt, som vill starkare i allt . . .

Att associera denna karakteristik med socialdemokratins ter sig främmande. Visst löpte socialdemokratins egna risker i samförståndspolitikens ljusa år. Något som en kritisk men inte illvillig betraktare så sent som i 1960-talets början kände oro för var att samförståndet med produktions och teknokratins talesmän rentav var litet för gott och att omsorgen om produktivitetssökning som ett medel att trygga den årliga procentökningen i en välanpassad majoritets lönekuvert kom rörelsen att glömma en stum men inte obetydlig minoritet, som hotade att bli över: urbaniserings och rationaliseringens svagare offer. Jag minns väl från talrika personundersökningar i ungdomsbrottmål åren kring 1960 – dessa de unga domarnas amatörmässiga men så mycket mer handgripliga självstudier i praktisk sociologi – hur jag med stigande förvåning blev medveten om den sextonåriga folkskoleutbildade landsbygdsungdomens villkor i den nya stadsmiljön, utan de alltmer glömda fattigmansdygderna, utan rikemansresurser och utan kunskapens hjälpmedel. Om denna människoförstörelse teg man till sin evärdliga skam – av fantasilöshet, slöhet och väl också den då ännu levande belåtna tron att »samballet» inte hunnit dit än. Och om detta har de kapitolinska gäs-

sen till sin evärdliga heder givit hals, om ock i svårtolkade toner.

Vad som föreföll att hota det svenska samhället var utfällningen av en såg 10–20-procentig allsidig utanförställd minoritet av den typ som utgör ett så fruktansvärt problem i t ex USA. Att skapa eller glömma en sådan minoritet uppfattas nu av lärdomshistoriska skäl inte som tyranni och vittnar väl också mindre om maktfullkomlighet än om oförmåga, bristande rapporteringssystem eller på sin höjd medveten satsning på en utveckling som man hoppas skall ge resurser att så småningom angripa även dessa problem. Nödvändigheten att gardera sig mot oförmånliga förskjutningar i väljarkårens sammansättning genom »valpaket» med dragningskraft även utanför den traditionella kundkretsen måste ha varit ett taktiskt dilemma som spelade sin roll. Men att det skulle föreligga bristande god vilja hos socialdemokratins vägrar jag att tro. Dess försök att bota det försummade kan te sig en smula yrvakna, men den yrvakenheten delar rörelsen med oss alla. Och problemen måste vara exceptionellt svåråtkomliga för en politisk rörelse, som vill på en gång respektera »folkets» vilja sådan den idag är och »höja» detta folk till vad det i morgon bör vara – som tydligen är bunden å ena sidan både av en religionsliknande tro på och ett taktiskt hänsynstagande till det riktiga i en bred majoritets åsikter och å andra sidan av en lika trosglödande ambition att förändra och förvandla i solidaritetens namn, även om denna förvandling går ut över det materiella välståndet. Ekvationen går

oändligt mycket lättare ut för de radikala minoriteter, som lägger hela tyngdpunkten i programmet på förändringen, betraktar sig själva som elit och »folket» som en av samhällssystemet korrumpierad flock, vilken det gäller att dirigera till dess egen fromma, utan att alltför mycket fråga efter vad detta folk självt tror eller påstår sig vilja. Att idéer och program av det senare slaget faller under både äldre och nyare definitioner av tyranni är höjt över varje tvivel.

Främlingskapets problem

Vågar man sig på att nämna tyrannibegreppet i förbindelse med socialdemokratien, är det inte därför att dess regemente medverkat till, eller åtminstone inte effektivt förhindrat »alienation» som det idag med en ganska god term heter (fast det ungefär likbetydande »främlingskap» kanske säger svenska läsare mer) av en svårbestämd minoritet i samhällspyramidens »botten». Det är andra fenomen som inger oro, fenomen som på ett påfallande sätt tilltagit under de senaste fem åren. Det brukar sägas om dömda regimer att de först slås med blindhet. Ibland förefaller det som om 1966 års valnederlag var den skrift på väggen som hos socialdemokratien utlöste en rad tecken på handlande i blindo, i en nervös brådska – ytterligare skärpt av 1970 års val – som sprider oro, även om den är begriplig nog i den svåra situation som måste uppkomma då rörelsen å ena sidan måste parera stark borgerlig valvind och å andra sidan möta en aktivitet till vänster som framför allt måste upp-

fattas som ett hot mot det egna greppet över framtidens väljare och över »alienerade» minoriteter. Ett valnederlag är intressant i sig självt, som örfil betraktad, men när det gäller ett så dominerande parti som den svenska socialdemokratien är det intressantaste hur det tolkas och hur tolkningen omsätts i handling. Partiets appeller vid 1968 års val, med Sträng och tryggheten i förgrunden, tydde på en riktig tolkning av örfilen från 1966, men valappellerna förblev appeller. Agerandet behöll sin prägel av nervös kluvenhet. Det har inte förändrats efter 1970 års betydligt mer svidande örfil. De vilda strejkerna i början av 1970, som sådde tvivel om den starke bundsförvanten LO:s reella styrka, måste ha varit en elakartad hemsökelse. Det är svårt att värja sig mot intrycket att det socialdemokratiska ledargarnityret förlorat sitt handlag med alla de högst reella men knappast helt nya problem som måste bemästras. Till sjukdomsbilden hör en blomstringstid för det offentliga ljugandet som man icke trodde möjlig i en upplyst demokrati. Förvisso har rörelsen tidigare haft svaghetsperioder, men den fundamentala tilltro till dess förmåga som fanns även bland motståndarna torde knappast någonsin ha nått sådana lågvattenmärken som under de senaste åren. Och med tilltron börjar respekten att avta.

Socialdemokratins sjuka

Det vore nu ytterst förmätet att vare sig försöka diagnostisera socialdemokratins sjuka eller föreslå botemedel. Vad som

för de flesta politiska rörelser ofta visat sig vara en sund handlingslinje – att helt enkelt »ligga lågt» en period, se om sitt hus, förstärka sin organisation, rensa i ledarskiktet, pröva och ompröva sitt program, koncentrera sig på några punkter som kan sållas fram som väsentliga – det är kanske en praktiskt omöjlig väg för socialdemokratin. Under sitt långa regementet som »riksparti» har rörelsen åtagit sig sådana försörjningsbördor och byggt upp så sköra utanverk på alla håll, att även en kort period fjärran från köttgrytorna kanske skulle visa sig få en stor del av positionen att rasa som ett korthus. En statsreligion kan inte stänga kyrkorna i tre år och hoppas att allt kan sätta igång igen vid periodens slut som om ingenting hänt.

Partiet har också vant sig vid att arbeta på optimala villkor, med en utredningsapparat och ett förvaltningsmaskineri till sitt förfogande. Dessutom är den politiska dagssituationen, med de snabbt tillväxande aktiva unga väljarkullar som måste infångas och om möjligt prepareras, så olik tidigare mer statiska jämförelsesituationer, att det kan vara ogörligt att hämta lärdom från dessa. Den fackliga bundsförvanten kan tänkas ställa krav på lagstiftningsapparaten, som torde ha så mycket mer gehör som denne fordorm så stark bundsförvant inte längre självklart kan klara sig utan politiskt stöd. Slutligen är det möjligt att »tiden» – dvs en rad sådana samhällsliga förändringsfaktorer som sociala och ekonomiska strukturförändringar och internationella utvecklingslinjer vilka till stor del ligger utanför det po-

litiska området men måste styras energiskt för att inte få negativa politiska återverkningar – i så hög grad arbetar mot socialdemokratin att denna måste klamra sig fast vid regeringsmakten för att inte snabbt vara försatt ur spel.

Det är sålunda möjligt att en återhämtningsperiod om tre till sex år helt enkelt är stängd för det styrande partiet eller i varje fall innebär sådana risker att de inte kan accepteras. Förhåller det sig så – eller bedömes det så av rörelsens ledning, vilket är tillräckligt – befinner sig socialdemokratin på en vinglig tvångskurs framåt utan tillgång till nödhamn. Rörelsen måste försöka skrapa ihop det stöd den kan få från de traditionella väljarna, den måste samtidigt finna formler för att möta den radikala kritiken från vänster, säkra de unga och framtida väljarna och dessutom packa sina valpaket så att de inte är alltför motbjudande för åtminstone en del av det växande teknokratskiktet. Att klara en sådan kryssning torde inte vara lätt.

Frestelsen måste på denna krävande seglats vara nära nog övermänsklig att utnyttja makten över statsapparaten på sådant sätt att denna apparat med alla medel tjänar rörelsens syften och helst blir oanvändbar för presumtiva efterträdare. Kan rörelsen inte acceptera att tävla på lika villkor, som en tillfällig maktinnehavare, med andra aspiranter på tillfälligt politiskt maktinnehav, måste frestelsen att etablera sig som »statsparti» vara utomordentligt stark. Och det är nu även bortsett från det speciella dagsläget svårt att se hur en trosvis socialism, med total sam-

hällsförändring på programmet, verkligen kan passas in i den västeuropeiska parlamentarismens idéschema, som förutsätter växling vid makten. När samhället en gång genomgått de förändringar som eftersträvas, vilka grupper skulle då finnas kvar som underlag för icke-socialistiska partier? Kan det överhuvudtaget bli plats för annat än rivaliserande fraktioner inom statspartiet? Betyder »demokratisk socialism» annat eller mer än att något olikartade tolkningar av rörelsens källskrifter eller program tolereras utan att de för tillfället kätterska tolkningarna renderar frihetsstraff eller likvidering? Det finns i varje fall inga empiriska exempel på annat.

Vid gränsen

Det är på sin av det aktuella läget ytterligare komplicerade vingliga stråt mot sådana mål som socialdemokratin nu tycks ha nått farvatten som vid användning av de härovan skisserade kriterierna inte är avlägsna från tyrannigränsen. Jag tänker självfallet inte på dess ekonomiska politik, dess penningvärdeförstöring och misslyckanden med statlig företagsamhet. Sådant kan drabba även andra regimer och har i senaste tid också gjort det. Inte heller menar jag det i och för sig anmärkningsvärda förhållandet att regimen består sig lyxen av ett stigande antal koryféer i statsrådsposition som betraktas med direkt misstroende och missaktning av den avgjorda huvuddelen bland dem för vilka dessa personer skall utöva chefskap.

Mer oroväckande är att så mycket av partiets nervöst brådstörtade samhällsar-

bete på andra områden av en minoritet som omfattar huvuddelen av vad man utan alltför mycket krus vågar kalla eliten i samhället, börjar uppfattas som ren destruktion – och en destruktion vars enda syfte kan vara att genomföra omstötningar ägnade att behaga politiskt riskabla högljudda klickar eller att förstärka det härskande partiets grepp över apparaten och dem som är beroende av den. Den som vill något – och politik är som bekant inte att kunna, inte att begripa, utan att vilja – måste självfallet ofta råka i konflikt med dem som vill något annat, och att den konflikten vanligen löses till den starkares favör är intet att förfasa sig över. Men att systematiskt och utan diskussion rida över väl underbyggd kritik från kompetenta berörda, att redovisa skäl och framställa påståenden som på goda grunder kan misstänkas sakna acceptabla grunder, det är en maktutövning som kommer farligt nära tyrannigränsen. Och sådan maktutövning sker i stor skala på utbildningsområdet, där också en åtminstone punktvis klart mätbar kvalitetsförsämring av katastrofala mått, även vid beaktande av den högre utbildningens breddning, och ett disciplinärt elände som trots energiska nedtystningsförsök lyser i ögonen är maktutövningens resultat. Läger man härtill de politiskt ansvarigas agerande inom och mot rättsväsendet, deras för det nordiska samarbetet sannolikt ödesdigra »reformplaner» på familjepolitikens område, deras uppenbara nonchalans beträffande den elementära samhällsliga uppgiften att garantera säkerhet till liv och

lem, det ständigt hårdnande greppet över utbildningens och familjens frihet och slutligen den allt hårdare politiska styrningen av den offentliga tjänsten och det offentliga utredningsväsendet, då har man en katalog som räcker mer än väl för att förklara vad som redan blivit en allvarlig förtroendekris, om man så vill en »elitens alienation».

I detta läge kan arbetskonflikten på den offentliga sektorn lämna djupare och farligare spår än som varit nödvändigt. Det är inte fråga om 23, 15 eller 7 procent i utdelning utan om sättet att genomföra striden. Regeringen och dess bundsförvanter har valt att åt konflikten ge en klasskampskaraktär som aldrig tidigare i modern svensk historia. Litet klasshat har socialdemokratien alltid behövt för att peppra valkampanjerna en smula, men det har länge varit underförstått att kryddan skulle doseras måttligt och pepparburken ställas tillbaka i skåpet efter valet. Nu spelas på klasshatet med en ny förkärlek och energi.

Lärrarhat och befälshat har redan tidigare flitigt odlats av herrar Palme och Carlsson på turné bland »radikal» ungdom men har i regel kunnat avfärdas som små opportunistiska rökpuffar. Mot de båda organisationerna SACO och SR används vapnet mer systematiskt av den regim som enligt de egna ritningarna av år 1965 skulle stå över stridsvimpel. Den palmeska regeringen sår hat ur breda skåpor; att den allra värsta förkunnelsen kommer från närstående håll kan inte fritaga de politiska ledarna. Över en viss nivå får

man finna sig i att bära ansvaret inte blott för vad man gör utan också för vad man uppfattas medverka till. Det är svårt att föreställa sig, att denna sådd skall ge god skörd. Den kommer säkert inte att glömmas. En tvångslagstiftning med uppenbar risk att slå sönder ett organisationssystem som man själv uppmuntrade genom 1965 års lagstiftning – detta trubbiga försök till Gleichschaltung av ett område där den fria arbetsmarknadens ekonomiska korrektiv saknas – uppfattas lätt som ett slag i ansiktet på alla dem som inbillat sig ha fått rätten att förhandla med sin husbonde och som nu fått besked om vad rätten var värd. Regeringens väntan med lagstiftning – i en situation där skadeverkningarna av konflikten måste ha varit förutsebara i god tid – frestar till misstanken att man velat skapa en situation där man kunde framträda som landsfaderliga räddare och handlingskraftiga karlar inför en kliven egen opinion. Värre är emellertid agerandet i konfliktens början, då en regim, som gärna förhandlar med skolbarn och straffångar, stolt avvisade sina mest kvalificerade medarbetares sammanslutningar som om de varit berusade bettlare på gatan. Handlingssättet hade åtminstone effekten att göra valet lätt även för de medlemmar av de malträterade organisationerna som fann dessas första utspel olämpligt.

Det är förvisso inte socialdemokratins skuld – även om den har sin andel – att det allmänna samhällsliga klimatet blivit så mycket kärvare de senaste fem åren. Det är ett internationellt fenomen. Men

svensk socialdemokrati befann sig i en unikt gynnsam situation, när det gällde att leda utvecklingen in i civiliserade banor. Den förfogar säkert ännu över ett betydande kapital av samhällssolidaritet och till och med offervilja på många håll. Rörelsen kan peka på en likaledes unik krönika över fredliga framgångar. Även om dess läge idag är besvärligt, måste den genom sin breda rekrytering, sin erfarenhet och sina resurser alltjämt ha goda möjligheter att åtminstone finna och överväga lösningar som inte leder över tyrannigränsen. Det är möjligt att en återgång till en

äldre »profil» och en dämpning av ambitionen att härska en antalsmässigt svag och opinionsmässigt kanske överskattad »intelligentsia» till behag skulle förbättra chanserna och mildra förtroendekrisen. Misslyckas emellertid socialdemokratin – och det finns oroande tecken på att den är på väg att göra det – blir följden kanske inte dess fall, hur välförtjänt det än vore, men en skrämmande framtid av splittring och hat, en »polarisering» i enlighet med de revolutionära recept som rörelsen åtminstone ännu inte öppet anammat.